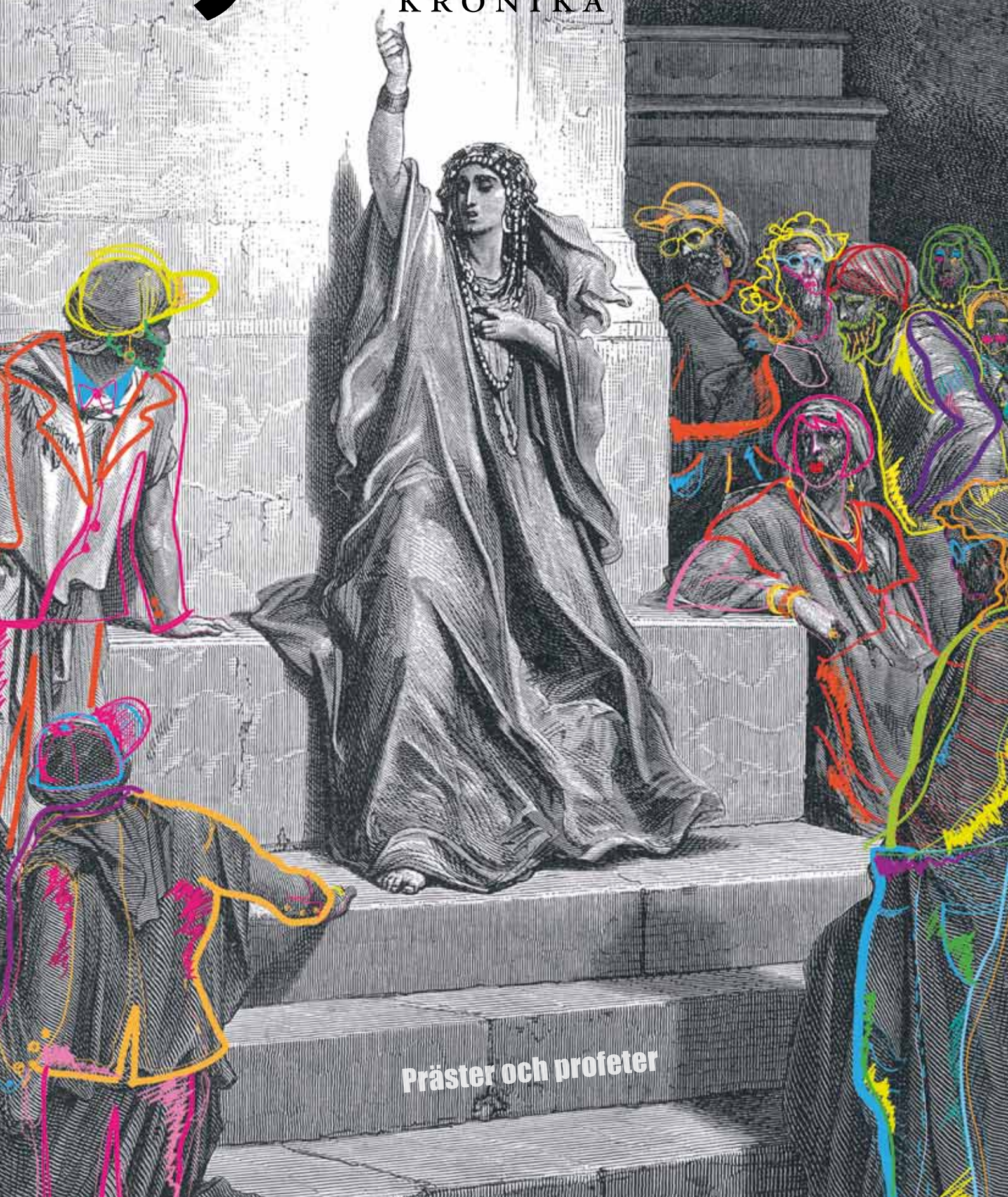

NR 3 • ÅRGÅNG 80 • JUNI 2012 • TAMUZ 5772 • PRIS 75 KR

JUDISK

KRÖNIKA

Präster och profeter

För 80 år sedan

”Endast den form av judendom förmår att gripa ungdomen som bygger på massiva fakta – på det reala – och samtidigt vädjar till det fantastiska och storvulna i människonaturen. Den gamla judiska ortodoxin brast i sistnämnda avseende, den judiska liberalismen i förstnämnda avseende – och för övrigt också i sistnämnda. /.../ De judar som i stället för att göra sin judiska och mänskliga plikt ängsligt avlyssnat den icke-judiska folkmeningen, har tvivelseutan misstagit sig då de i en missförstådd patriotisms intresse velat begränsa den judiska horisonten och tillsluta sina ögon och öron för den judiska världens stora problem.”

Hugo Valentin
Judisk Krönika nr 1, 1932

CITATET

”Mot bakgrund av den härliga älgsteken på våra tallrikar avtecknar sig dubbelmoralen tydligt. Att skjuta älg är närmast en mänsklig rättighet, oavsett var kulan träffar eller hur mycket blod som spills. Vore det inte hög tid att erkänna vårt hyckleri om kosher-slakt?”

Ulrika Knutson i Kyrkans Tidning

Fick dom av Chavez. Han sa att man ser allt klarare med dom.

Urananrikad iransk president.

”**HUR MAN SKALL TOLKA** situationen för mänskliga rättigheter i Saudiarabien är en svår fråga. Det är knappast riktigt att kalla Saudiarabien för en diktatur.” Denna bedömning gör Sven Hirdman (DN 13 mars). Han borde veta vad han talar om, med sin experterfarenhet av Sovjetunionen där han i många år tjänstgjorde som ambassadör.

EXperterna

Att det i Saudiarabien varken finns religions- eller yttrandefrihet, varken politiska partier eller fri press, att otrogna kvinnor stenas, tjuvar straffas med handamputation, homosexuella döms till spöstraff och kvinnor förbjuds att köra bil har självfallet inget med frågan om diktatur eller mänskliga rättigheter att göra. Fråga kungen!

Saudiarabiens Abdullah tar emot en förtjänstmedalj av sin svenska kollega.

ENLIGT ILLVILLIGA RYKTEN inför det första presidentvalet i Egyptens historia skall Amr Moussa (bilden) ha haft en judisk mor (lilla bilden). Om det är sant skulle denna omständighet vara så graverande att hans politiska ambitioner till presidentposten skulle omöjliggöras.

Enligt rykten i Kairo hette modern till den förre egyptiske utrikes-

Farlig judisk mor

ministern och ordföranden i Arabförbundet Rachel Abraham Levy. Hon var berömd skådespelerska med artistnamnet Rakia Ibrahim. Amr Moussa var snabb att på det bestämdaste förneka ryktena. Han har också hotat dem som sprider sådana föro-

lämpningar med stämning. Mycket kan man förlåta i den heta politiska debatten i det nya Egypten – men inte att en presidentkandidat har (kanske) en judisk mamma.

”**HEIMISHE ESSEN**” (hebreiska för hemlagat), den kända 46 år gamla restaurangen i Jerusalemstadsdelen Rehavia, har hamnat mitt i den senaste stormen kring frågan om diskriminerande behandling av kvinnor i Israel. Badatz Agudat Yisrael, den ultraortodoxa organisation som utfärdar koshercertifikat för hotell och restauranger, har hotat med att dra in tillståndet att beteckna sig som

Smaken av en kvinna

koscher om inte restaurangens servitriser förbjuds att servera på torsdagarna. Från början gällde hotet alla öppettid dagar, men när ägaren protesterade nåddes en ”kompromiss” om kvinnofritt en gång i veckan då restaurangen frekventeras av många manliga jeshivastudenter som vid åsynen av det motsatta könet tycks riskera att få den goda maten att fastna i halsen.

JUDISK

KRÖNIKA

Chefredaktören har ordet

Massmordet i Utøya i somras har väckt många frågor där begreppet "ondskan" används för att beskriva det obeskrivliga och ofattbara.

Det ondas existens är problematisk för religiösa traditioner, som till exempel judendomen, vilkas budskap så mycket handlar om Guds godhet. Den sefardiske religionsfilosofen Maimonides på 1100-talet skrev att ondska i förhållande till godhet är som mörker i jämförelse med ljus. Samtidigt med skapande av det goda uppstår möjligheten av det onda. Det är som när vi står i solen och njuter av dess värme och ljus – men samtidigt kastar vi en skugga.

Med all sin poesi är detta sätt att behandla ondskans existens knappast uttömmande. Där är Hannah Arendts tal om "den banala ondskan" mer klargörande. I sin bok om rättegången mot den nazistiske krigsförbrytaren Adolf Eichmann, ansvarig för 440 000 ungerska judars död, beskrev hon honom som en "ordinary man" och hans "ondska" som "banal" – och därmed möjlig att begripa.

Det finns också de som söker förklaringen till Breiviks "ondska" inom sociologi, psykologi och medicin. Det finns dock ett problem med ett strikt vetenskapligt förhållningssätt, där man ser människan som determinismens fånge utan fri vilja: hon kan inte hållas ansvarig för sina handlingar.

Jag föredrar ett synsätt som hävdar att människan är skapad med både den goda (hebreiska *jezer tov*) och den onda driften (*jezer ha'ra*). Hennes sanna väsen är ett samspel mellan de båda drifterna. Hon är i sig varken god eller ond – hon har alltid ett val. Det är en optimistisk syn på människan – alternativet vore att se varje Breivik som ett oskyldigt offer för sina instinkter och omständigheter.

Människan har en potential att bli den hon väljer att vara. Hon är inte född med arvsynnen, men inte heller god av naturen. Godhet – liksom ondskan – är en gärning, inte ett tillstånd. Anders Behring Breivik har valt att döda.

6 "Jag är en 'associerad jude'"
– Anneli Rådestad intervjuar Ludvig Josephson.

11 Bokrecensioner – av Anders Carlberg, Yael Feiler och Ricki Neuman.

14 Sixtinska kapellets tak – Sonia Schlossman skriver om Michelangelos hemliga budskap.

18 "Vi är inte ensam!" – Donniel Hartman om det iranska hotet men också om nya allianser och möjligheter.

20 "Jämför inte det iranska hotet mot Israel med Förintelsen" – intervju med fredspristagaren Elie Wiesel.

22 "Jag gillar dramatik och spänning i arbetet" – David Grossman intervjuar Israels ambassadör.

26 "Äntligen en normal stat" – Israelkrönika av Arne Lapidus.

26 Smak för det judiska – Gerdt Sundström skriver om mat som kulturspegel.

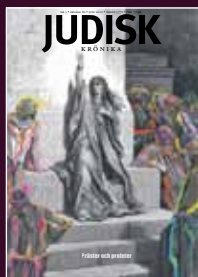
31 "Tel Aviv symboliserar mångfald, pluralism och tolerans" – gästkrönika av Ingrid Lomfors.

34 "Bara på begravningsplatsen är judar i majoritet" – Robert Hirschfield möter snart den siste juden i Calcutta.

36 "Yeshua är Jesus och lever i Jerusalem" – Yoaz Hendel träffar messianska judar i Israel.

39 Debatt – inlägg av Gabriella Bier, Tomas Böhm och Dror Feiler.

**Chefredaktör
och ansvarig utgivare**
Jackie Jakubowski
judisk.kronika@tele2.se
tel: 08-660 70 62

Utges av
Stiftelsen Judisk Krönika

Redaktionsråd
Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin
och Peter Wolodarski

Annonssavdelning
Thomas Wolff
tel: 031 285 095
mobil: 0708 580451
thomas.jk@telia.com

**Ekonomi, administration
och prenumeration**
Dina Markovich
tel: 08-660 38 72 onsd. fred.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studenter 250 kr,
till utlandet 495 kr
lösnúmerpris 75 kr
plusgiro 54 120-1

Adress:
Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkrönika.se>

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer 14 september 2012
Manusstopp 13 augusti 2012

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Prenumeration på Judisk Krönika
ingår i medlemsavgiften till
Judiska Församlingen.
Adressändringar skall meddelas den
lokala församlingen.

*Citera oss gärna, men ange källan.
För obeställt material ansvaras ej.
Förbehåll mot elektronisk
publicering måste meddelas av
artikelförfattaren.*

Omslagsbild
Cecilia Undemark

Mitt under det palestinska upp-
roret, *intifadan*, skrev Arthur
Hertzberg ett öppet brev till
sin vän Elie Wiesel. Det pu-
blicerades i New York Review
of Books och gav eko över hela den judiska
världen, och också långt utanför. Brevskri-
varen och adressaten var två välkända judiska
personligheter: Hertzberg – en respekterad
konservativ rabbin, professor vid New York-
universitetet och i många år vice ordförande
i World Jewish Congress; Wiesel – fredspris-
tagare, professor vid Boston-universitetet och
författare. Båda hade i årtal varit engagerade
för Israels sak.

Arthur Hertzberg frågade i brevet, respekt-
fullt och elegant, varför så många judiska
Israelvänner varit så tysta om Israels ocku-
pationspolitik och dess förödande conse-
kvenser för landets demokrati och moraliska
tillstånd. ”Stunden borde kräva att vi följer
den judiska traditionens självrannsakande
befallning /.../ Det är nödvändigt att höja
sin röst”, skrev Hertzberg. ”Varför skall en
Israelvän tiga när han ser att orättvisa sker,
när människovärde kränks, när judendomens
humanistiska tradition bedras?”

Arthur Hertzbergs fråga har förblivit aktu-
ell och relevant ur många aspekter av dagens
israeliska verklighet – med sociala problem
och ekonomiska orättvisor, religiösa konflik-
ter, den arabiska minoritetens ställning och
israelernas relationer till afrikanska asylsö-
kande och asiatisk arbetskraftsinvandring.

Att utifrån ett etiskt förhållnings-
sätt ifrågasätta sitt eget – ”de eg-
nas” – agerande är en central idé
som grundar sig i Torans bud:
”Du må tillrättvisa din nästa,
så att du inte för hans skull kommer att bära
synd” (3 Mos. 19:17).

Denna tanke kommer till uttryck i till ex-
empel profeten Natans angrepp på kung Da-
vid (2 Sam. 12:9): ”Varför har du då föraktat
Herrens ord och gjort vad ont är i hans ögon?
Hetiten Uria har du låtit slå ihjäl med svärd,

och hans hustru har du tagit till hustru åt dig
själv; ja, honom har du dräpt med Ammons
barns svärd”. Detta är ett ställningstagande
mot makthavarens omoraliska uppförande.

Profeten Jesaja (10:1) låter som vår tids
”samhällets samvete” när han kritiserar ett
orättvist politiskt system och ett korruperat
maktutövande: ”Ve dem som stiftar orättfär-
diga lagar /.../ dem som förvägrar de svaga
rättvisa, berövar de fattiga i mitt folk deras
rätt.”

Också idag höjs röster i Israel med pro-
fetisk innebörd. En sådan är David Gross-
man, en av landets främsta författare. Det är
smärtsamt hårda ord han uttalar om tillstån-
det i landet. Men, liksom Bibelns profeter,
gör han det alltid i kraft av *ahavat Jisrael*,
kärleken till det judiska folket: ”Också när
Israel skrämmar mig är det mitt hem.”

”Konflikten med palestinierna”, säger
Grossman i en intervju för Judisk Krönika
(nr 1/2012), ”har ätit sig in i Israels inre sam-
hällsorgan. Det är lätt att tro att ett sam-
hälle kan visa sitt våldsamma ansikte bara
gentemot fienden. Men fienden märker före
en själv när krigarens styrka börjar förgöra
sig själv. Den brutalitet och avhumanisering
som palestinierna upplever sedan 1967 har
blivit en del av hur vi behandlar varandra.
Rasismen har ökat och de demokratiska vär-
degrunderna rubbats de senaste åren. Det är
omöjligt att driva en ockupation på ett håll
och fortsätta att vara en helt demokratisk stat
på ett annat. Fyrtiofyra år av ockupation har
rivit sönder det israeliska samhället.”

Natan och Jesaja, Bibelns Amos och Jere-
mia – men också Arthur Hertzberg och Da-
vid Grossman idag – må vara oförsonliga i
sin kritik mot det egna folket men de talar
inifrån detta folk. ”Profeterna förblev alltid
lojala mot sitt eget folk”, skrev Achad Ha’am
i sin essä *Priest and Prophet* (1893).

Achad Ha’am, som inom den unga sionist-
rörelsen i slutet av 1800-talet spelade kriti-
kerns och den ständigt ifrågasättande intellek-
tuellas roll, hävdade vikten av att i ett samhälle
värna om dualismen mellan ”präster” – de
som hade den administrativa och politiska

En religion som nöjer sig med ritualer men inte lever upp till ritualens etiska innebörd sviker sina grundläggande värderingar.

makten – och ”profeter” med Ordet som enda maktvapen. I vår tid skulle vi kunna kalla de förra politiker, de senare ideologer, eller kanske snarare idealister. Tillsammans skapar de just den dynamik som ett friskt, demokratiskt samhälle behöver för sin överlevnad.

Om denna dualism mellan präster och profeter skriver den ofta i dessa spalter citerade israeliske ortodoxe rabbinen och religionsfilosofen Donniel Hartman i sin essä *”Reclaiming our vision of a Jewish State”* (29.12.2009):

”Prästernas uppgift var att ta hand om de praktiska ’detaljerna’ i religionsutövandet. De var också lärare och bärare av Toran. Profeternas ansvar å andra sidan var att se till att systemet som helhet fungerade enligt Lärans etiska budskap, och att vara sociala kritiker som varnar för att det är lätt att överbetona detaljer och glömma helheten och djupet.”

Bibeltextern i Jesaja (58:5-7) illustrerar tanken om att profetens uppgift är att ständigt påminna om de värderingar och etiska normer som ligger bakom religiösa ritualer: ”Är det en sådan fasta jag vill se: en dag då man späker sig, hänger med huvudet som ett strå, ligger i säck och aska? Kallar du det fasta, en dag som behagar Herren? Nej, detta är

den fasta jag vill se: att du lossar orättfärdiga bojor, sliter sönder okets rep, befriar de förtryckta, krossar alla ok. Dela ditt bröd med den hungrige, ge hemlösa stackare husrum, ser du en naken så klä honom, vänd inte dina egna ryggen!”

En religion som nöjer sig med bokstavstroga ritualer – såsom fastan eller fasthållande vid koscherreglerna – men inte lever upp till ritualens *etiska* innebörd – strävan efter social och ekonomisk rättvisa i samhället, omtanke om ens medmänniskor och hänsyn till miljön – sviker sina grundläggande värderingar.

”Det är inte så att ritualerna inte är viktiga. Problemet är att deras betydelse upphör när de förlorar kontakten med judendomens vision om vilket slags värld vi vill skapa”, skriver Donniel Hartman.

Det finns många i dagens Israel som gör anspråk på att vara andliga ledare för landets, och diasporans, alla judar, och att vara judendomens enda ”äkta” uttolkare. Men av någon anledning är deras intresse ofta begränsat till att utfärda koschercertifikat för restauranger, ha synpunkter på var en parkeringsplats

skall inrättas och komplicera livet för vanliga medborgare, främst kvinnor som söker skilsmässa, eller judar som konverterat för en ”icke-godkänd” rabbin utomlands.

När hörde man senast överrabbinerna i Jerusalem tala om moral och etik, om en oroande utveckling i det israeliska samhället med kriminalitet, politisk korrupcion, religiös extremism, diskriminering av araber och utländska gästarbetare, rasism riktad mot afrikanska flyktingar (läs Arne Lapidus artikel, sid. 26) prostitution och trafficking? I stället uppfattas rabbinatet av allt fler som en korrumpierad byråkrati med politiska ambitioner.

Åtskillnaden mellan präster och profeter i biblisk tid upphörde när rabbinerna fick uppgiften att slå vakt om det juridiska, *halachiska*, systemet och förena det med rollen som kritiska uttolkare av judendomens vision, en vision som inspirerar och utvecklar den judiska traditionen. Sedan dess har utmaningen varit att skapa en balans mellan dessa två uppgifter. Det har inte varit så lyckat.

”Vi har dessvärre förlorat vår profetiska själ och våra religiösa ledare har alltför ofta svikit sitt ansvar. Det verkar som om vi har blivit en religion av präster, av strikta regler, av detaljer utan bredare visioner. Vi har blivit en medelmåttans religion”, skriver rabbin Hartman.

Israel – men också vi diasporans judar – behöver färre präster (rabbiner och politiker) och fler profeter (visionärer och sanningssägare).

Judisk Krönika välkomnar kommentarer och debattinlägg kring frågor som tas upp på ledarplats eller i andra delar av tidningen.

Skriv till: Judisk Krönika, Box 5053, 102 42 Stockholm eller maila till:

judisk.kronika@swipnet.se

Manusstopp till nästa nummer är den 13 augusti 2012.

Ludvig Josephson

Mjuka röda hårlockar och barnets genomträngande blick. På väggen i Judiska Museets utställningssal vittnar porträttet av skådespelaren Erland Josephson som liten pojke jämsides med skolfotot av barnbarnet Rebecka om att både anletsdrag och kultur kan rationaliseras bort i en generation, bara för att återuppstå i nästa.

Anneli Rådestad har träffat Erlands son och Rebeckas pappa.

Jag besöker utställningen ”Känner du Josephsons? En otrolig familjesaga!” tillsammans med radiodramatikern och regissören Ludvig Josephson. Utställningen lyfter fram den judiska släkten Josephson som kom till Sverige från Tyskland på 1700-talet och som på många sätt påverkat det svenska samhällslivet. Genom åtta generationer Josephson möter besökaren författare, poeter, skådespelare, tonsättare, arkitekter, och deras allt mer vaga förhållande till det judiska.

Själv kallar sig Ludvig Josephson för en ”associerad jude.” Han har en judisk far, en judisk fru och judiska barn. Vilket gör honom ”ganska insyltad”, medger han med ett skratt.

– Förutom det måste man leta bra länge för att hitta något judiskt, men kanske spelar det mindre roll hur jag själv uppfattar mitt förhållande till det

62